

CUMA ÇİÇEK • “Süreç”

**FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG**

DiSA
DIYARBAKIR SİYASAL VE SOSYAL
ARAŞTIRMALAR ENSTİTÜSÜ

Bu çalışma Diyarbakır Siyasal ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsü DİSA ve Friedrich-Ebert-Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği'nin desteğiyle yapılmıştır. Çalışmada yer alan görüşler, DİSA ve Friedrich-Ebert-Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği'nin görüşleri ile örtüşmeyebilir.

İletişim Yayınları 2604 • Bugünün Kitapları 229

ISBN-13: 978-975-05-2366-3

© 2018 İletişim Yayıncılık A. Ş. (1. Basım)

1. BASKI 2018, İstanbul

EDITÖR Taml Bora

KAPAK Suat Aysu

KAPAK FOTOĞRAFI Hüseyin Türk

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Remzi Abbas

BASKI Ayhan Matbaası • SERTİFİKA NO. 22749

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak, No: 6/3
Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit • SERTİFİKA NO. 11935

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,
Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları • SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

CUMA ÇİÇEK

“Süreç”

Kürt Çatışması ve
Çözüm Arayışları

CUMA ÇIÇEK 1980 yılında Diyarbakır'da doğdu. İlk, orta ve lise eğitimini Diyarbakır'da gördükten sonra 2004 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi Endüstri Mühendisliği Bölümü'nü tamamladı. Aynı üniversitede 2005-2008 yılları arasında Şehir ve Bölge Planlama Yüksek Lisans Programı'nı bitirdi. Tezinde Diyarbakır'da yönetim sürecini eleştirel bir perspektifle ele aldı. 2009-2014 yılları arasında Paris Politik Etütler Enstitüsü'nde (*Institut d'Etudes politiques de Paris - Sciences Po.*) Siyaset Bilimi Anabilim Dalı'nda, Siyaset Sosyolojisi ve Kamu Politikaları/Eylemleri alanında doktorasını tamamladı. *Birikim, Praksis, İktisat Dergisi, Turkish Studies, Dialectical Anthropology* dergilerinde Kürt meselesi, Kürt İslâmcılığı, yerel yönetimler, bölgesel eşitsizlik, sınıf ve kimlik ilişkileri, çatışma çözümü ve toplumsal barış inşası konularında makaleleri yayınladı. Şu an Paris Politik Etütler Enstitüsü Uluslararası Araştırmalar Merkezi (*Centre de Recherches Internationales - CERI*) bünyesinde akademik çalışmalarını sürdürüyor.

Yayımlanan kitapları: *The Kurds of Turkey: National, Religios and Economic Identities* [*Türkiye Kürtleri: Ulusal, Dini ve Ekonomik Kimlikler*] (Londra: I.B. Tauris, 2017); *Ulus, Din, Sınıf: Türkiye'de Kürt Mutabakatının İnşası* (İstanbul: İletişim, 2015); *Zimaneke Çima Tê Qedexekirin: Politikayên Zimani û Rewşa Kurdî li Tirkîyeyê* [*Bir Dil Neden Yasaklanır: Dil Politikaları ve Türkiye'de Kürtçenin Durumu*] (İstanbul: Peywend Yayınları, 2013); *Küreselleşme ve Yerel Demokrasi: Liberal Katılımın Söyleminin Sınırları & Diyarbakır Örneği* (İstanbul: Vate Yayınları, 2011); *Demokratikleşme Süreçlerinde Sivil Toplum Örgütleri: Bir Alan Araştırması Örneği Olarak Güneydoğu* (İstanbul: Toplum ve Hukuk Araştırmaları Vakfı Yayınları, 2004).

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	11
ÖNSÖZ	15
GİRİŞ	17
BİRİNCİ BÖLÜM	
DÜNYADA DEVLET-İÇİ ÇATIŞMALAR VE BARIŞ ARAYIŞLARI	21
Dünyada devlet-içi çatışmalar: İki proje.....	22
Devlet-içi çatışmaların küresel tablosu.....	25
<i>Devlet-içi çatışmaların tipleri ve bölgesel dağılımı</i>	25
<i>Devlet-içi çatışmaların sonucu: Zafer, uzlaş, çıkmaz</i>	29
<i>Can kayıpları</i>	31
Dünyada barış antlaşmaları.....	33
<i>Devlet-içi çatışmalarda imzalanan barış antlaşmaları</i>	33
<i>Barış antlaşmalarında üçüncü taraflar</i>	38
<i>Barış antlaşmalarında öne çıkan kritik hususlar</i>	39
Silah/şiddet meselesi.....	40
Yönetmel / hükümete dair meseleler.....	41
Teritoryal meseleler.....	41
Adalet meselesi.....	43
Antlaşmaların uygulanmasına dair meseleler.....	43
Başarı ve şiddete dönüş meselesi.....	44
Sonuç.....	45

İKİNCİ BÖLÜM

DEVLET-İÇİ ÇATIŞMALAR VE ÇATIŞMA ÇÖZÜMÜ:

TEMEL PARAMETRELER	49
Devlet-içi çatışmalar	50
Devlet-içi çatışmaları sonlandırmak.....	54
Sınır-ötesi ve uluslararası düzeydeki yapısal dinamikler.....	57
Ülke düzeyinde yapısal dinamikler.....	60
Aktörlere bağlı dinamikler.....	65
Sonuç.....	73

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇATIŞMA ÇÖZÜMÜ VE UZLAŞI ARAYIŞLARI:

FİLİPİNLER/BANGSAMORO DENEYİMİ	75
Sosyoekonomik ve sosyo-politik yapı	77
Hükümet üzerine çatışmalar: Filipinler Komünist Partisi	82
<i>Çatışmalar</i>	83
<i>Müzakereler</i>	84
Teritoryal çatışmalar ve müzakereler: Mindanao/Bangsamoro.....	87
Filipinler devleti - MILF uzlaşi süreci.....	98
<i>Bangsamoro Barış Süreci kapsamında atılan adımlar</i>	98
<i>Bangsamoro Barış Süreci'nde öne çıkan hususlar</i>	100
Sonuç.....	106

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ÇATIŞMA ÇÖZÜMÜ VE UZLAŞI ARAYIŞLARI:

ENDONEZYA/AÇE DENEYİMİ	109
Sosyoekonomik ve sosyo-politik yapı	110
Endonezya'da çatışmalar ve müzakereler.....	114
<i>Papua Barat</i>	116
<i>Timor-Leste</i>	118
Açe'de teritoryal çatışmalar ve barış süreci.....	123
<i>Açe</i>	124
<i>Açe'de teritoryal çatışmalar, 1976-2005</i>	126
<i>Açe barış ve uzlaşi süreci</i>	131
<i>Açe barış sürecinde öne çıkan hususlar</i>	138
Sonuç.....	140

BEŞİNCİ BÖLÜM

KÜRT ÇATIŞMASINDA UZLAŞI ARAYIŞLARI:

KISA BİR TARİHÇE	143
Ayrılkılıktan "iç çözüm" siyasetine.....	144
İlk ateşkesler.....	148
1993 ateşkesi.....	148
1995 ateşkesi.....	151
1998 ateşkesi.....	153
İmralı Süreci (1999-2004).....	155
Öcalan'dan barış ve diyalog çağırısı.....	155
Süreci başlatan kritik adım: Sınır dışına çekilme.....	157
ABD'nin Irak'a müdahalesi ve İmralı Süreci'nde kriz dönemi.....	159
Süreci başarısız kılan dinamikler.....	160
Erdoğan'ın Diyarbakır konuşması ve 2005-2006 eylemsizlik kararları.....	165
Oslo Süreci (2008-2011).....	167
Oslo görüşmeleri.....	168
Sürecin kamuoyuna duyurulması.....	169
Krizler.....	170
"Oslo Mutabakatı".....	174
Silvan saldırısı ve özerklik ilanı.....	175
Sonuç.....	177

ALTINCI BÖLÜM

ÇÖZÜM SÜRECİ (2013-2015) VE SONRASI	181
Çözüm Süreci öncesi kırılmalar ve sürecin özgünlükleri.....	183
Dört temel anlaşmazlık konusu.....	186
Başarısızlığa neden olan faktörler.....	188
Sınır-ötesi ve uluslararası dinamikler ve yeni jeopolitik denklem.....	188
Güvenlik ikilemi ve var olma krizi.....	192
Çözüm Süreci'nin sorunlu kurumsal mimarisi.....	195
Üçüncü tarafların rolü.....	195
Politik gündemler arasındaki derin uçurum.....	197
Türk milliyetçisi muhalefetin etkisi.....	198
AK Parti'nin sınırları: Alla turca çözüm süreci.....	200

<i>Ana akım Kürt Hareketi'nin sınırları</i>	201
<i>Kürt siyasetinin dönüşüm sorunları</i>	202
Çözüm Süreci'nden bugüne: Yeni çatışma süreci.....	204
Sonuç.....	207

YEDİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'NİN KÜRT MESELESİ VE KÜRT ÇATIŞMASI:

TEMEL PARAMETRELER	209
Kürt meselesi: Sınır-ötesi/bölgesel ve uluslararası parametreler.....	210
Türkiye'nin sosyoekonomik ve sosyo-politik parametreleri.....	215
<i>Sosyoekonomik eşitsizlik ve gelişmişlik seviyesi</i>	215
<i>Demokrasi düzeyi</i>	224
<i>Türkiye'de etnik ve dinî gruplar ve hâkimiyet ilişkileri</i>	229
Hıristiyan Rumlar ve Ermeniler.....	229
Aleviler.....	231
Kafkaslar ve Lazlar.....	233
Araplar.....	234
Kürtler.....	235
<i>Türkiye'de devlet-içi çatışmaların tipi</i>	239
<i>Çatışmaların coğrafyası</i>	241
<i>Nüfus ve diaspora</i>	244
Aktör-bazlı parametreler.....	247
<i>Çatışma süresi</i>	247
<i>Çatışmaların maliyeti</i>	249
<i>Devlet kapasitesi</i>	252
<i>Politik öznellik</i>	253
AK Parti.....	254
Öcalan ve Kandil.....	255
Ana akım legal Kürt siyaseti ve HDP.....	255
Ana muhalefet partisi CHP.....	255
MHP.....	256
Ordu.....	256
Meclis dışı muhalefet.....	257
Sivil toplum.....	258
Medya.....	259
Sınır-ötesi ve uluslararası aktörler.....	260

<i>Üçüncü taraflar</i>	260
<i>Güç/iktidar paylaşımı</i>	261
Sonuç.....	262

SEKİZİNCİ BÖLÜM

KÜRT ÇATIŞMASINDA MÜZAKEREYE DÖNÜŞÜN İMKÂNLARI VE SINIRLARI	265
Sınır-ötesi/bölgesel ve uluslararası dinamikler ve müzakereye dönüş imkânları	267
<i>Suriye</i>	268
<i>Irak</i>	276
Ülke ölçeğindeki yapısal dinamikler ve askerî zaferin imkânsızlığı	281
Aktör-bazlı dinamikler ve müzakereye dönüşün sınırları	286
<i>Müzakereye dönüşü kolaylaştıran dinamikler</i>	286
<i>Müzakereye dönüş önündeki engeller</i>	288
Politik öznellik.....	288
Güç/iktidar paylaşımı	292
Üçüncü taraflar.....	293
Resmi antlaşmalar.....	294
<i>Engelleri aşmak için var olan olanaklar</i>	295
Politik öznellik	295
Güç/iktidar paylaşımı	297
Üçüncü taraflar.....	300
Devlet krizi ve Kürt çatışması	300
Sonuç.....	303
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	307

EK

Kürt Çatışması ve Çözüm Arayışları Kronolojisi (1978-2017)	315
---	-----

KAYNAKÇA	353
-----------------------	-----

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AK Parti	Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	Anavatan Partisi
ARMM	Müslüman Mindanao Otonom Bölgesi (<i>Autonomous Region of Muslim Mindanao</i>)
ASEAN	Güneydoğu Asya Ulusları Birliği (<i>Association of Southeastern Asia Nations</i>)
ASG	Abu Sayyaf Grubu (Abu Sayyaf Group)
Azadî	Hak, Adalet ve Hürriyet için Kürdistan İslâmi Hareketi
BDP	Barış ve Demokrasi Partisi
BIFM/BIFF	Bangsamoro İslâmi Özgürlük Hareketi/Savaşçıları (Bangsamoro Islamic Freedom Fighters/Movement)
BM	Birleşmiş Milletler
CAB	Bangsamoro Kapsamlı Antlaşması (Comprehensive Agreement on Bangsamoro)
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
CNRM	Maubere Direnişî Ulusal Konseyi (National Council of the Maubere Resistance)
COHA	Düşmanlıkları Sonlandırma Antlaşması (Cessation of Hostilities Agreement)

COW	Savaş İlişkileri Projesi (The Correlates of War Project)
CPP	Filipinler Komünist Partisi (Communist Party of Philippines)
DB	Dünya Bankası
DBP	Demokratik Bölgeler Partisi
DEHAP	Demokratik Halk Partisi
DEP	Demokrasi Partisi
DSP	Demokratik Sol Parti
DTP	Demokratik Toplum Partisi
DYP	Doğru Yol Partisi
FAB	Bangsamoro Çerçeve Antlaşması (Framework Agreement on Bangsamoro)
FALINTIL	Doğu Timor Ulusal Kurtuluş için Silahlı Güçler (Forças Armadas da Libertação Nacional de Timor-Leste)
FRETILIN	Bağımsız Doğu Timor Devrimci Cephesi (Frente revolucionária de Timor Leste independente)
GAM	Özgür Açe Hareketi (Gerakan Aceh Merdeka)
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
HADEP	Halkın Demokrasi Partisi
HAK-PAR	Haklar ve Özgürlükler Partisi
HDP	Halkların Demokratik Partisi
HEP	Halkın Emek Partisi
HPG	Halk Savunma Kuvvetleri (Hêzên Parastina Gel)
HÜDA-PAR	Hür Dava Partisi
İHD	İnsan Hakları Derneği
İHH	İnsan Hak ve Hürriyetleri ve İnsani Yardım Vakfı
IKB	Irak Kürdistan Bölgesi
IŞİD	Irak-Şam İslâm Devleti
KADEK	Kürdistan Özgürlük ve Demokrasi Kongresi (Kongreya Azadî û Demokrasiya Kurdistanê)
KCK	Kürdistan Topluluklar Birliği (Koma Civakên Kurdistanê)
Kongra-Gel	Kürdistan Halk Kongresi (Kongreya Gelê Kurdistanê)

MGK	Milli Güvenlik Kurulu
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
MILF	Moro İslâmi Kurtuluş Cephesi (Moro Islamic Liberation Front)
MIT	Milli İstihbarat Teşkilatı
MNLF	Moro Ulusal Kurtuluş Cephesi (Moro National Liberation Front)
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (Organization for Economic Cooperation and Development)
OHAL	Olağanüstü Hal Yönetimi
OPM	Özgür Papua Hareketi (Free Papua Movement)
ÖSO	Özgür Suriye Ordusu
ÖSP	Özgürlük ve Sosyalizm Partisi
PAK	Kürdistan Özgürlük Partisi (Partiya Azadiya Kurdistanê)
PAKURD	Kürdistani Parti (Partiya Kurdistanî)
PDK	Kürdistan Demokrat Partisi (Partî Demokrati Kurdistan)
PDK-Bakur	Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi (Partiya Demokrat a Kurdistanê - Bakur)
PKI	Endonezya Komünist Partisi (Partai Komunis Indonesia)
PKK	Kürdistan İşçi Partisi (Partiya Karkerên Kurdistanê)
PKP	Filipin Komünist Partisi (Partido Komunista Pilipinas)
PSK	Kürdistan Sosyalist Partisi (Partiya Sosyalist a Kurdistanê)
PYD	Demokratik Birlik Partisi (Partiya Yekîtiya Demokratîk)
RP	Refah Partisi
SDG	Suriye Demokratik Güçleri
TIHV	Türkiye İnsan Hakları Vakfı
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri
UCDP	Uppsala Çatışma Verileri Programı (The Uppsala Conflict Data Programme)

UDT	Timor Demokratik Birliği (Timorese Democratic Union)
UNDP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (United Nations Development Programme)
UNMIT	Birleşmiş Milletler Doğu Timor Entegre Misyonu (United Nations Integrated Mission in Timor-Leste)
YNK	Kürdistan Yurtseverler Birliği (Yekitiya Nîştimanî Kurdistan)
YPG	Halk Savunma Birlikleri (Yekîneyên Parastina Gel)
YPJ	Kadın Savunma Birlikleri (Yekîneyên Parastina Jin)

ÖNSÖZ

Elinizdeki Kitap Diyarbakır Siyasal ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsü DİSA için kaleme aldığım “Uluslararası Deneyimler Işığında Türkiye’de Barış Arayışları” raporuna dayanıyor. Söz konusu rapor hem gözden geçirilip güncellendi hem de ek bölümlerle genişletildi.

Kürt meselesine yaklaşık 20 yıldır ilgi duyuyorum ve doktora araştırmama başladığım 2009 yılından bu yana meseleyi akademik bir formasyonla kavramaya çalışıyorum. Bununla beraber, çatışma çözümü ve toplumsal barış inşası konusuna 2015 yılıyla birlikte Türkiye Barış Meclisi ve bu deneyim üzerine kurulan Barış Vakfı çalışmalarıyla birlikte ilgi duymaya başladım. Özellikle, 2016 yılında Dicle Üniversitesi’nden Vahap Coşkun hocayla birlikte Barış Vakfı için kaleme aldığımız “Dolmabahçe’den Günümüze Çözüm Süreci: Başarısızlığı Anlamak ve Yeni Bir Yol Bulmak” adlı rapor bu konuyu derinlemesine ele almama vesile oldu. Yine Barış Vakfı için kaleme aldığım “2013-2015 Çözüm Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşları” adlı saha araştırmasına dayalı rapor, çatışma çözümü ve sivil toplum aktörleri arasındaki ilişkiye odaklanmama olanak tanıdı. Bu anlamıyla her iki çalışma elinizdeki çalışmanın şekillenmesine önemli katkılar sundular.

Önceki birikimleri bir yana bırakırsa, elinizdeki bu kitap bir yılı aşkın bir çalışmanın ürünü. 2016 Eylül ayında başlayan dünyaya deneyimlerini irdeleme, farklı zaman ve mekânlarda meydana gelen benzer vakaların bilgisini inceleme süreci daha sonra üyesi olduğum Diyarbakır Siyasal ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsü DİSA'nın katkılarıyla derinleşerek bir araştırma projesine dönüştü. Yaklaşık dokuz aylık bir çalışma sonucunda proje tamamlanarak bir araştırma raporu olarak yayınlandı. Söz konusu rapor daha sonra gözden geçirilip genişletilerek elinizdeki kitaba dönüştü.

Çoğu araştırma projesi gibi bu çalışma da birçok insanın katkısıyla gerçekleşti. Burada özellikle sevgili dostum, DISA'nın emektar çalışanı Murad Akıncılar'a şükranlarımı sunmak istiyorum. Sevgili Murad'ın teşviki ve desteği olmasaydı bu çalışma gerçekleşemezdi. Sevgili Murad ayrıca hem rapor taslağının oluşmasına önemli katkılar sundu hem de tüm raporu baştan sona okuyarak önemli notlar düştü. DISA üyeleri Sevgili Necdet İpekyüz ve Şemsa Özar taslak metni okuma zahmetinde bulunarak kıymetli görüşlerini paylaştılar. Kendilerine teşekkürü bir borç bilirim.

Friedrich-Ebert-Stiftung Türkiye Temsilciliği'nden Mert Onur Bey burada ismini anmam gereken bir diğer önemli isim. Teşviki, desteği ve kolaylaştırıcılığıyla bu çalışmanın ortaya çıkmasında önemli bir yeri var. Katkılarından dolayı kendisine minnettarım.

Sevgili Ruşen Perinçek tüm metni kelime kelime, cümle cümle gözden geçirdi. Ayrıca, kritik notlarıyla gözden kaçırdığım hususları dikkatime sundu. Şükranlarımı sunuyorum.

Bu çalışmaya zemin oluşturan rapora sunduğu kurumsal katkıdan dolayı DISA'ya ve söz konusu raporun gözden geçirilip genişletilmesine destek sunan Friedrich-Ebert-Stiftung Türkiye Temsilciliği'ne kurumsal katkılarından dolayı minnettarım.

Son olarak, redaksiyondan, editörlüğe, kapak tasarımından kitabın basımı ve yayımına kadar, Sevgili Tanıl Bora başta olmak üzere İletişim Yayınları ekibinin her bir üyesine katkılarından dolayı teşekkür ediyorum.

20 Kasım 2017, Diyarbakır

GİRİŞ

Suriye iç savaşı altı yılı geride bıraktı; 400 binden fazla can kaybı ve yaklaşık yarısı yabancı ülkelere göç etmek zorunda kalan 10 milyondan fazla yerinden edilmiş insanla birlikte. Altı yıllık kanlı ve yıkıcı çatışmalardan sonra gelinen noktada herkes siyasi çözüm dışında bir seçeneğin olmadığını kabul ediyor.

Irak'ta benzer bir durum var. 2003 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) müdahalesiyle büyük bir sosyo-politik türbülans içerisine giren Irak'ta, Suriye iç savaşıyla birlikte yeni bir çatışma dönemi başladı. Irak-Şam İslâm Devleti'nin (İŞİD) Suriye ile birlikte Irak topraklarında etkinliğini artırması, Musul gibi büyük kentlerde hâkimiyet sağlaması on binlerce can kaybıyla birlikte yaklaşık üç milyon insanın yerinden olmasına neden oldu.

Türkiye'nin komşuları olan Suriye ve Irak'ta yaşanan iç savaş sonucu Şam, Halep, Musul, Kerkük, Bağdat gibi tarihi şehirler yıkılıp yıkıldı. Savaşın mağdurları, Diyarbakır'dan İstanbul'a, Paris'ten Londra'ya her yerdeler. İç savaşlar, can kayıpları, yerinden edilen insanlar sadece ekranlardan evlerimize taşmamaktalar, aynı zamanda Türkiye'nin ve dünyanın birçok şehrinde gündelik hayatın bir parçasına çoktan dönüşmüş durumdadır.

Türkiye'nin Kürt çatışması¹ 33 yılı geride bıraktı. Bu neredeyse iki kuşağın çatışma içerisinde büyümesi demek. Buna rağmen, ufukta çatışma çözümü ve toplumsal barış inşası yönünde bir ışık görünmüyor. Ötesi, son diyalog ve uzlaşma arayışının başarısızlıkla sonuçlanması üzerine çatışmalar yeni bir renk aldı; geçmişle kıyaslanmayacak ölçüde şiddetlendi ve daha önce kırsal alanlarda yoğunlaşan çatışmalardan farklı olarak kentlere taşıdı. 2015-2017 yılları arasında yaşanan çatışmalarda tarihi Diyarbakır-Sur ve Şırnak-Cizre de içinde olmak üzere birçok kentte büyük ölçekli yıkımlar yaşandı. Yüzbinlerce insan yerinden oldu ve binlerle ifade edilen insan yaşamını yitirdi. Ayrıca, Kürt çatışması Suriye ve Irak'ta derinleşen iç savaşla birlikte sınır-ötesi bir nitelik kazandı. O nedenle, bugün Kürt çatışması denince sadece Diyarbakır, Şırnak, Hakkâri değil aynı zamanda Kobanî, Rakka, Musul ve Efrîn akıllara gelmektedir.

Türkiye insan eliyle yaratılan bu sosyo-politik felaketin etkisini atlatamamışken, 15 Temmuz 2016 tarihinde askerî bir darbe girişimi yaşadı. On yedi yıllık Avrupa Birliği (AB) üyelik sürecinden, askerî vesayetinin sonlandığına dair onca tartışmadan sonra, Türkiye yeni bir askerî darbe girişimiyle karşı karşıya kaldı. 1960-1980 yıllarında meydana gelen üç askerî darbeden onlarca yıl sonra tekrar gerçekleşen darbe girişimi ve sonrasında ilan edilen Olağanüstü Hal Yönetimi (OHAL) kapsamında gerçekleşen uygulamalar Türkiye'de zaten sınırlı olan demokratik birikime büyük bir darbe vurdu. Kuşkusuz askerî bir darbe kalkışmasının sivil insanların ve siyaset kurumunun bir bütün olarak karşı çıkması sonucu engellenmiş olması Tür-

1 Çalışma boyunca kullanılan "Kürt çatışması" esasında Türkiye'de devlet ile PKK arasında meydana gelen ve yaklaşık 40.000 insanın yaşamını yitirmesine, devasa mekânsal yıkımlara, ekonomik, siyasi, sosyal, kültürel, idari ve psikolojik gibi birçok alanda karmaşık sorunların ortaya çıkmasına neden olan çatışmalar için kullanılıyor. İngilizce literatürde "Kurdish conflict", Fransızca literatürde ise "le conflit kurde" olarak kullanılan kavram Türkçeye "Kürt çatışması" olarak tercüme edilmiştir. Türkçe literatürde artık yerleşen "Kürt sorunu" gibi "Kürt çatışması" kavramı da belli ölçülerde sorunlu bir tanımlama/adlandırma olarak görülebilir. Zira, Kürtler arası ya da Kürtlerden kaynaklı çatışma gibi çağrışımlar yapabilir. Bununla birlikte, uluslararası literatürde yaygın olarak kullanıldığı ve Türkçe daha iyi bir kavramsallaştırma bulunmadığı için tercih edilmiştir.

kiye'deki demokrasi tarihi açısından önem arz ediyor. Bununla beraber, bu durum Türkiye'nin hâlâ askerî kalkışmaların olduğu bir ülke olduğu gerçeğini değiştirmiyor.

Darbe girişiminin toplumsal destekle birlikte sivil bir yönetim tarafından engellenmiş olması demokratikleşme ve toplumsal barış inşası için önemli bir başlangıç olabilirdi. Bu konuda önemli fırsatlar da söz konusuydu. Ancak, darbe girişiminden hemen sonra ilan edilen ve yirmi ayı geride bırakan OHAL'in olağan hale gelmesi, "darbecilerle mücadele" adı altında hukukun askıya alınması, muhalif tüm kesimlerin hedeflenmesi ve susturulmak istenmesi, yüzlerce muhalif sivil toplum örgütü ve medya kuruluşunun kapatılması, akademisyenlerin üniversitelerden ihraç edilmesi, Türkiye demokrasisi açısından büyük bir gerilemeyi ifade etmektedir.

Bir yandan komşu ülkelerde süren iç çatışmalar, öte yandan ülkede son yıllarda yaşanan sosyo-politik alt-üst oluşlar bazı kesintilerle birlikte 1984 yılından bu yana devam eden Kürt çatışmasının çözümünü daha da önemli kılıyor. Yaşanan alt-üst oluşlar bir yandan Kürt çatışması tarafından beslenirken, öte yandan bu çatışmanın formasyonunu da belirliyor. Kürt çatışmasının sonlanması ve toplumsal barış inşası bugün artık Kürt meselesinin siyasi çözümünden öte bir anlam ifade ediyor. Zira, Kürt çatışmasının sonlanması sadece Kürt sosyo-politik ve sosyoekonomik alanının yeniden kurulumu anlamına gelmeyecektir. Bundan öteye, Türkiye'deki siyasi sistemin, toplumsal hayatın yeniden inşası kadar Irak ve Suriye başta olmak üzere bölgede sosyo-politik sistemin yeniden kurulumu da bugün sınır-ötesi bir nitelik kazanan Kürt meselesinin ve ondan kaynaklanan çatışmaların çözümüne bağlı olarak şekillenecektir.

Bu çalışmada, Türkiye'nin Kürt çatışması tarihsel ve karşılaştırmalı bir perspektifle kapsamlı olarak ele alınıyor. Dünya deneyimleri ışığında, Kürt çatışmasının dünü, bugünü ve yarını sınır-ötesi bir bağlamda irdeleniyor. Çatışma çözümü ve toplumsal barış inşasına odaklanan bu araştırma, esasında Kürt çatışmasında müzakereye dönüş imkânlarını tartışıyor. Araştır-

ma bu nitelikleriyle alanda önemli bir boşluğu doldurma iddiasını taşıyor.

Araştırma sekiz bölümden oluşuyor. İlk dört bölüm dünya deneyimlerine ayrılmış durumda. Yaşadığımız sorunun özgünlükleri olmakla birlikte “bize has” olmadığını ortaya koymak amacıyla, Birinci Bölüm’de, devlet-içi (*intra-state*) çatışmaların ve barış arayışlarının küresel ölçekte sayısal bir tablosu ortaya konuluyor. İkinci Bölüm’de, bu tür çatışmaların formasyonunu, başka bir ifadeyle ortaya çıkış, şekilleniş ve sonlanma biçimlerini belirleyen temel parametreler tartışılıyor. Bu bölümde, devlet-içi çatışmaların formasyonunu belirleyen temel dinamikler konusunda kavramsal bir çerçeve geliştiriliyor. Küresel ölçekte devlet-içi çatışmaların tablosu nicel ve nitel olarak ele alındıktan sonra, Üçüncü ve Dördüncü Bölüm’de, sırasıyla Filipinler/Bangsamoro ve Endonezya/Açe deneyimleri derinlemesine ele alınıyor.

Beşinci ve Altıncı Bölüm’de Türkiye’deki Kürt çatışmasının geçmişine bakılıyor. Bu kapsamda, Beşinci Bölüm’de, Kürt çatışmasının diyalog ve müzakere yolu ile sonlanmasına dönük ilk arayışların ortaya çıktığı 1990’lı yılların ilk yarısında başlayan ateşkeslerden 2008-2011 Oslo Süreci’ne kadar olan dönem ele alınıyor. Altıncı Bölüm’de ise, son diyalog süreci olan 2013-2015 Çözüm Süreci derinlemesine irdeleniyor.

Son iki bölüm, Kürt çatışmasının bugünü ve yarınına bakıyor. Yedinci Bölüm’de, İkinci Bölüm’de geliştirilen kavramsal çerçeve baz alınarak Türkiye’nin Kürt meselesi ve Kürt çatışmasının temel parametreleri tarihsel bir perspektifle analiz ediliyor. Bu bölümde Kürt meselesinin içinde bulunduğu somut koşullar analitik bir çerçevede sunuluyor. Araştırmanın son bölümünde ise hem İkinci Bölüm’de geliştirilen kavramsal çerçeve hem de Yedinci Bölüm’de irdelenen Kürt meselesinin somut parametreleri dikkate alınarak başarısız diyalog girişimlerinden sonra müzakereye dönüşün imkânları ve sınırları tartışılıyor.